

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anul XV. Nr. 144

Noiembrie 1986

Noi Tracii

00187 - Roma, Foro Traiano 1/A

Tel. (06) 679.77.85

Limba dacă în altă viziune

CONTRIBUȚIA DACILOR LA FORMAREA POPORULUI ROMAN A doua ipoteză în subsidiar

de AUREL STOICANU

Articolul *Limba română, mamă, prin pelasgă, a latinei* constituie o răsturnare a problemei, o reaşezare din temelii a situației. Era vorba însă numai de o cotitură sub raport lingvistic.

Să vedem dacă problema nu se pune tot în felul acesta și sub raport etnic, de la popor la popor, de la Daci la Romani. Mă refer la teza tradițională, exprimată cu farmec arhaic (dar atât) de Grigore Ureche, că «noi de la Râm...».

E vorba de reexaminarea vechiului concept de *romanitate*, pe plan european, și îndeosebi romanitatea poporului român, despre care am învățat că s-a format printr-o sinteză daco-romană, rolul precumpănitor atribuindu-se Romanilor, ca să ne putem mândri și noi cu ei.

Nu fără sfială abordez această problemă, de teamă să nu rănesc o anumită sensibilitate, creată de tradiție în care am crescut: Să nu fim noi «urmașii Romei»? «Din coasta Daciei și-a Romei În veci s-or naște pui de lei». În fond nu vreau să slăbesc mândria de a fi «romani». Suntem Romani însă într-un sens *nou*.

Emit, aşadar, această ipoteză pe de o parte din convingerea că eventuala ei adoptare ar fi net în favoarea noastră, punându-ne pe picior de egalitate cu Romanii, iar pe de altă parte pentru că adevărul trebuie căutat şi aflat şi, în sfârşit, pentru că , chiar dacă nu ar fi acceptată, această teză ar fi totuşi utilă, prin sugestiile ei, cercetătorilor, români şi străini, ai istoriei originilor poporului Romei.

Această ipoteză ar fi fost de neimaginat dacă poporul roman ar fi fost autohton în Italia şi nu ar fi ajuns acolo plecând din aria noastră, dintr-un habitat comun. De asemenea, ar fi fost improbabilă, dacă acest popor ar fi fost unitar la origine, rămânând unitar şi neamestecat şi în Italia, dar n-a fost cazul.

Şi în această problemă mă bazez tot pe mărturiile anticilor, ca şi pe opiniile unor istorici şi arheologi moderni de renume şi cu mare autoritate, preferând străinii, pentru evitarea acuzaţiei de subiectivism naţional.

Menţionez că majoritatea argumentelor pe care le voi aduce au fost amintite în articolul anterior. Unele vor fi totuşi repetate.

Chiar punerea problemei porneşte de la un autor străin. Nu cumva ar trebui reconsiderat - se întreba un autor italian - însuşi conceptul fundamental de romanitate?

Într-adevăr, reconsiderarea a şi început. Istoricul şi filologul francez Pierre Grimal, în lucrarea *Civilizaţia romană* (2 vol., Bucureşti 1973), este de părere că «civilizaţia orientalizantă a Etruscilor (Traci plecaţi din Frigia Asiei Mici) din Italia Centrală a secolului VIII î.e.n., venită după civilizaţia *terra-mare* (sec. XII) şi în sânul civilizaţiei villanoviene (începută la sfârşitul mileniului II), dar în opoziţie cu ea, nu reprezintă o imigraţie masivă a unui popor oriental, ci renaşterea, mai curând, pe plan cultural, sub influenţa contribuţiilor noi, venite din Orient, a elementelor etnice imigrate din lumea egeeană cu multe secole în urmă» (sec. XIII-XII). «În acelaşi mod se modifică ideea tradiţională pe care şi-o fac istoricii cu privire la originea oraşului Roma» (Azi se afirmă că numele este etrusc. După *Lexikon der Weltgeschichte*, v. 2634, el provine de la tribul etrusc *rumla*. După Hellanikos, el e numele dat de Enea după numele unei troience dintre cele cu care a venit, Rum. Nu cumva e Râmul lui Grigore Ureche? După W. Schulze, provine de la *ruma*, o gintă etruscă. Idem după G. Herbig) «şi la natura însăşi a noţiunii de romanitate. În această perspectivă, sinteza postulată de scriitorii antici între elementele italice şi imigranţii orientali, sinteză simbiozată de căsătoria între Enea şi Lavinia, fiica regelui Latinus, n-ar reprezenta un vis de poet, ci o realitate».

E drept că poporul roman (sărac, viteaz) s-a autodefinit în opoziţie cu opulenţa şi moliciunea celui etrusc, însă «dacă înaintăm în trecut, pe cursul istoriei, opoziţia devine mai puţin clară şi putem să ne întrebăm dacă Latinus nu s-a învederat şi el odinioară receptiv faţă de influenţele venite de pe mare şi dacă, chiar în zorii preistoriei, nu încolţiseră acolo, la gurile Tibrului, germenii culturali chemaţi să se dezvolte mult mai târziu, când, în epoca istorică, curentele comerciale emanate din Grecia au început să elenizeze cu adevărat pământul latin. În orice caz, nu are sens să opunem *a priori* o Romă monoli-

tică, de pură esență ariană, unei Grecii impregnate de gândire orientală. Dacă Indoeuropenii au impus limba lor în Lațium, în vreme ce Etruscii păstrau până la începutul Imperiului vechiul lor dialect pelasgic, în alte privințe, mai ales în materie de credință și de rituri, și chiar în politică și organizarea socială, vechea comunitate mediteraneană marca prin amprenta sa de naștere ereditatea orașului care urma să se nască (*Op. cit.*, p. 13). În ce privește originea etruscă, am înclinat spre teza lui MacIver, Bosch-Gimpera ș.a., că au venit din Asia Mică și că erau Traco-Frigieni, după ceramica de stil troian, texte egiptene, onomastică etc., deși Herodot îi aduce din Lidia.

Așadar, Latini, Etrusci, vechi băștinași indoeuropeni, vechi Egeeni, Greci, constituiau un amestec flagrant și nicidecum puritatea unei rase. Mai erau și dominați de marea superioritate culturală etruscă. Dar conceptul de *romanitate* trebuie modificat. Pentru teza noastră, cercetările moderne deschid noi perspective, care impun o «reșezare» a problemei. Menționez că am lăsat intenționat la o parte o mulțime de componenți ai romanității: preistoricii Liguri, Siculi, Indoeuropenii Falisci, Osci, Umbrieni, Sabini (Veștinii, Polignienii, Marșii, Hirpinii, Picenienii, Lucanienii ș.a.); n-am citat nici Galii (Insuboii, Cenomanii, Boianii, Lingonii, Senonii instalați în Italia septentrională din sec. VI î.e.n.), nici Sicani, Auruncii, Mesapii și Iapigii din Apulia, ori Volscii, vecini ai Romei, Samniții ș.a., pentru a nu reduce romanitatea doar la un *mixtum compositum*... Relev însă faptul esențial că Romanii s-au considerat în mod unanim și totdeauna urmași ai Troienilor care, uniți cu aborigenii - ce suferiseră și ei puternice influențe egeene, «locuitorii primitivi ai Lațiumului, vânători pe jumătate nomazi, adoratori ai forțelor pădurii, născuți ei înșiși din trunchiul arborilor» - au dat naștere Latinilor. Dar o credință unanimă, chiar dacă ar traduce un mit, nu trebuie trecută cu vederea pe motivul că lipsesc încă unele confirmări istorico-arheologice absolut precise. O astfel de credință trebuie aprofundată cu perseverență. Unele mărturii s-au și descoperit. Ea are un caracter unificator, chiar unul formator: modelează mentalitatea, conștiința poporului, îi structurează sufletul și-i deschide astfel evoluția istorică.

Pierre Grimal relevă că astfel de «povestiri reflectă tot atâtea convingeri profunde, tot atâtea atitudini determinante pentru gândirea romană. De aceea, oricine încearcă să surprindă geniul roman în secretul lui, trebuie să țină seama de ele, pentru că ele reprezintă tot atâtea stări de conștiință, mereu prezente în sufletul colectiv al Romei» (*Op. cit.*, p. 17).

Elvețianul Bachoffen compară importanța extraordinară a legendei lui Enea cu aceea a lui Wilhelm Tell, acestea fiind «elemente de forță, cu influență hotărâtoare pentru evoluția unui neam»; Romanul își recunoștea în ea «destinul și ideea dominantă a neamului său».

De amintit și afirmația lui G. Devoto: «În Italia, civilizația este în definitiv rezultatul *amestecului* imigranților indoeuropeni cu indigenii preexistenți». De asemenea, Bosch-Gimpera afirmă că poporul roman n-a fost constituit numai din curiile patriciene, ci era socotit roman și elementul accesoriu reprezentat prin plebe și, cu timpul, s-a produs *amalgamarea* cu alte popoare

cu origini diverse» (*Les Indoeuropéens. Problèmes archéologiques*, Paris 1961, p. 90).

Caracterul compozit al romanității este afirmat și de Guido A. Manuelli în *Civilizația Europei vechi* (București 1978) și de către mulți alții.

În legătură cu romanitatea Românilor, mai există și un aspect pe care aș îndrăzi să-l sugerez: contribuția Pelasgilor și Traco-Dacilor la geneza poporului roman. Să răsturnăm adică problema: poate că nu de la Râm ne tragem...

Dacă pentru civilizația elenă s-au putut stabili raporturile ei cu Pelasgii care au creat civilizația mionică, și cu Tracii care au creat, împreună cu Grecii, civilizația miceniană (cf. V. Pârvan), și dacă pentru Greci *Encyclopaedia Britannica* a putut afirma că Valahii-Pelasgi formează «o parte integrantă a tradiției și vieții grecești», oare în ce măsură s-ar putea spune aceleași lucruri și despre rolul Pelasgilor și Tracilor în geneza poporului roman și a civilizației lui?

Cred că oamenii de știință ar avea de lămurit următoarele repere:

A. În ipoteza că populațiile indoeuropene ar fi fost «pelasgice», Pelasgii ar fi părinții poporului roman (grec, celt etc.), ca și ai celui român, care ar fi deci frați. În sprijinul ipotezei vine și lingvistica: pelasga «e mama latinei și a greacăii» (Niebuhr), ca și a traco-dacei (A. Vraciu);

B. Ca și poporul român, prin Traco-Geți, poporul roman (ca și Grecii, Celții etc.) își are originea etnică în teritoriile Daciei Mari. Sunt deci popoare înrudite într-un indoeuropeanism sau arianism. Poporul, devenit ulterior roman, era format atunci din triburi protolatine și protoitalice;

C. În ipoteza că Pelasgii nu sunt părinții Traco-Dacilor, ci *identici* cu ei, atunci Traco-Dacii, oamenii locului (și Românii, ca urmași) ar fi, în calitatea lor de protoarieni indoeuropeni, părinții Romanilor, Grecilor etc.; ai Romanilor istorici, rezultați din amestecul triburilor protoitalice și protolatine cu alte populații peninsulare. Ipoteza pare uimitoare, dar numai la început; merită să fie abordată și aprofundată.

În sprijinul credibilității ei ar veni mărimea poporului trac, imensa lui răspândire în afara teritoriilor «Daciei Mari», omogenitatea lui superioară, multipla lui înzestrare (care l-a făcut capabil să creeze civilizația minoică - pelasgă și miceniană - împreună cu Aheii, probabil și pe cea apenină), vitalitatea, vitejia și rezistența lui milenară, faptul că făcea legătura între ariile lingvistice (cf. A. Vraciu), constatarea că limba lui era cea mai apropiată de arhetipul indoeuropean (cf. I. Russu), avantajul imens că erau «ai locului», continuitatea etno-culturală de-a lungul epocilor (cf. P.P. Panaitescu ș.a.), unitatea incomparabilă a limbii menținută timp de milenii, înrăurirea altor culturi neolitice și istorice (până în Finlanda după Pârvan, până în Malta ori chiar China și Japonia după Bosch-Gimpera și Mongolia, Indochina și Birmania după R. von Heine-Geldern), opinia arheologului american Schiller că «istoria începe acolo unde trăiește astăzi neamul românesc», ideea înaltă a Grecilor despre Traci, consonanța tezelor atâtor și atâtor istorici și arheologi reputați că leagănul indoeuropean ar fi tocmai regiunile denumite orientativ «Da-

cia Mare» etc.

D. Cu privire specială la contribuția pelasgo-traco-geță la etnogeneza poporului roman și la făurirea civilizației sale, ar fi de examinat următoarele repere-sugestii, printre altele:

a). Originea etnică pelasgică (așadar, traco-dacă) a triburilor protoitalice-latine plecate din teritoriile noastre spre Italia în diferite valuri, prin Egee, Adriatică și nordul Italiei, de prin anii 1.500 î.e.n., devenite ulterior popor roman, cu amestecurile respective multiple: preindoeuropene, ca Liguri și Sicani, și indoeuropene.

Originea etnică a poporului roman a fost, așadar, pelasgo-traco-dacă, în mod funciar, preponderent, cu adausuri ulterioare secundare.

b). Protolatini din neolitic ajung în nordul Italiei până în Toscana, Lațiu, Campania și Calabria (cf. P. Laviosa-Zambotti). Civilizațiile lor contaminatează pe aceea a Siculilor și cultura Remedello.

c). Protoitalicii din epoca bronzului vin din nordul Balcanilor, prin Adriatică de Jos, introducând dialecte osco-umbriene și dezvoltând strălucita civilizație apenină. Ipoteza mea - pentru care solicit aprofundare - este că acești «Osci» erau Tracii noștri, Geți de pe râul O(e)scus, Uscudava, Adrianopol.

d). Tracii și Friigienii sunt identificați în Italia (Veneția) încă din anii 2.000, de către V. Pisani (în Padua trebuie să fi întâlnit pe Osci și Umbrieni, sosiți acolo pe la 2.300 î.e.n.).

e). Prezența Tracilor a fost semnalată atât în răsăritul cât și în vestul Peninsulei și în Sicilia.

Data fiind importanța acestei prezențe, amintesc următoarele:

1. După Dionis din Halicarnas, Tracii sunt probabil primii locuitori ai Lațiului. În acest caz, formând și substratul, rolul lor ar fi cu atât mai complet în geneza Romanilor.

2. Mommsen citează intervenția Senatului roman pentru «Ilienii înru-diți», deci pentru Troienii traci. Vezi și Fr. Boehmer, *Rom und Troja*, 1951.

3. După Hecateu, orașul Capua a fost întemeiat de Troieni.

4. După Stesichorus, urmat de Tucidide, Pseudoschylos ș.a., locuitorii Italiei și Siciliei sunt identificați - prin troianul Enea - ca locuitorii statornici. Trienii vecini cu Sicani au fost numiți Elymi (în Eryx și Egesta).

5. După tradiția poporului roman, consemnată de Enniu, Cato cel Bătrân, Naevius ș.a., Tracii sunt strămoșii Romanilor prin Enea troianul.

6. Herodot ni-i arată pe Traco-Iliri, Veneți și Apuli în est.

7. Aristotel afirmă că Latinii sunt fiii Aheilor și sclavelor troiene, rătăciți cu corăbiile în Italia.

8. După Tucidide, Oscii au venit în sec. XI. Stabili în Campania la 850 î.e.n.

9. Tot sânge trac au mai inoculat poporului roman în devenire și păstori traco-geți care transhumau din Carpați și Balcani până în Apenini, Alpi și Pirenei. În Italia ei trebuie să fi fost cei care au constituit acele infiltrări, nu «invazie în mase compacte», printre populațiile apenine, de care vorbește P.

Laviosa-Zambotti, înainte de civilizația Villanova. Argumentele lingvistice ale lui Ovid Densușianu sunt de necombătut.

f. Alt aport la etnogeneza poporului roman l-au constituit Etruscii, tot Traci (deși unii se mai îndoiesc), «poporul creator al civilizației Romei și Italiei» (cf. Ugo Antonelli).

g. Alt reper de examinat atent este formarea sufletească a poporului roman prin religia împrumutată parțial de la Traci.

h. În sfârșit, trebuie menționată și dirijarea politică a poporului roman, în unele împrejurări capitale, prin sfaturile competente și obligatorii ale oracolului trac de la Delphi.

Aceasta este romanitatea noastră, romanitate funciară, întru Pelasgi și indoeuropenism, nu cea derivată prin «coloniști».

Într-adevăr, «coloniștii», dacă au venit, au fost «împrăștiați și în continuă mișcare» (cf. N. Iorga), erau «o masă bizară care nu putea forma națiunea română» (Idem), «haos de naționalități» (cf. V. Pârvan), «cei mai îndepărtați de originea romană» (Iorga ș.a.), ne-agricultori care să poată romaniza (Pârvan) și în număr mai mic decât înșiși veteranii (după Pârvan, sub 0,09 la sută din populația de romanizat), ne-latinofoni și ne-romani (veniți din circa 25 de provincii, nu și din Italia), având la dispoziție doar 165 de ani (după unii 150), termen mult prea scurt pentru a deznaționaliza un popor puternic, omogen, cu tradițiile și cultura lui spirituală superioară.

Romanitatea noastră e originară, de la sursă (nu adusă ulterior de coloniști), e de un grad mai înalt, o stră-romanitate, o super-romanitate sau cum am zice, mai modern, o maxi-romanitate... De fapt e un prototracism sau un protoarianism carpto-danubiano-pontic. Acesta e sensul romanității noastre, demn de popularizat.

Demn de menționat e faptul că însuși Traian se lăuda, după anul 106, că este *din neamul lui Eneas* (vezi epigrama lui Adrian, apud Suidas), deci al Troianului frate cu Tracii noștri. În această «romanitate» să-l acceptăm bucuroși ca ... nepot și să încercăm să-l iertăm că a fost, cum zice poporul despre unii nepoți, «sabba dracului»... (numai pentru unchi).

Revenind la o anumită sensibilitate, cred că n-ar trebui să ne pară rău că nu mai suntem «urmașii Romei», pentru că am devenit *înaintașii ei*.

Ar mai exista încă un motiv pentru a nu regreta: modul cum s-a comportat poporul roman când a întreprins cucerirea lumii. A fost el un model demn de stimat și de urmat, ca să ne putem lăuda, ca rude?.

Din păcate, toți marii istorici - italieni, francezi, spanioli, englezi etc. -sunt unanimi în a critica modul în care poporul roman a cucerit lumea; prin vitejie și disciplină, desigur, menținută prin cruzime, dar mai ales prin viclenie, prin forță brută, prin exploatarea dură a țărilor cucerite, prin strivirea avânturilor democratice și alierea de fiecare dată cu oligarhiile din diverse cetăți, lăsate să subjuge mai departe populațiile... Era un exemplu pregnant de popor cuceritor. Acesta nu e însă un model de urmat, nici un strămoș de idolatrizat. Nu am avea, așadar, mare lucru de regretat. E de ajuns să-i reci-

tim cum îi caracterizează marii cunoscători ai antichității: Mommsen, Ranke, Gibbon, Toynbee, Carcopino, Grimal, MacKendrick, G. V. Childe și atâția alții; mai ales în cultura sufletului se dovedeau un popor mai curând «*terre à terre*». Salustiu îi face pe Romani: lacomi de bani, setoși de putere, plini de rea credință, necinstiți, trufași, cruzi, venali, perfizi (*Opere*, p. 5).

În favoarea științei istorice românești menționăm faptul pozitiv ce privește așa numita «sinteză» daco-romană în procesul de «formare» a poporului român, termen impropriu, întrucât acesta *continuă* poporul dac, fiind identic cu el. Lucrurile au evoluat mai favorabil decât în privința «formării» limbii române. S-a recunoscut că în poporul român elementul etnic preponderent este cel dac, nu cel roman. După C.C. Giurescu, în Dacia rămăsese intactă cel puțin 3/4 din populația dacă. Mai rămâne de făcut și pasul următor: recunoașterea faptului că poporul român (daco-român) nu descinde din «coloniștii» așa ziși «romani», ci că, dimpotrivă, Traco-Dacii au contribuit în mod fundamental la geneza poporului roman, înrudirea dintre Daci și Romani fiind de la origini, nu derivată prin coloniști.

E de sperat că în urma reșezării problemei, nici limba geto-dacă nu va mai rămâne tot vitregită, susținându-se înlocuirea ei cu latina. Lucrurile se vor îndrepta prin înțelegere și receptivitate la nou.

Redacția mulțumește colaboratorilor pentru materialele trimise și recomandă ca articolele să fie clare, concise, cu material ilustrativ. Fiecare autor își asumă responsabilitatea ipotezelor enunțate și a exactității datelor.

Întrucât revista Noi Tracii a devenit organ al Centrului European de Studii Trace, articolele pot fi trimise și în limbi de largă circulație - engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană.

Colaboratorii din România pot trimite manuscrisele dactilografiate și atent corectate și la adresa: Ion Coja, Căsuța poștală 73-17, București.

TOPONIMICE TRACE ÎN ȚARA MARELUI REGE GETO-DAC BUREBISTA

de ION N. MAILAT

După Herodot din Halicarnas (484 - 423 î.e.n.), «Neamul Tracilor este cel mai numeros din lume, după cel al Inzilor și dacă ar avea un singur cârmuitor sau dacă Tracii s-ar înțelege între ei, el ar fi de nebiruit și cu mult mai puternic decât toate neamurile». 1)

Strabon (63 î.e.n. - 19 e.n.) născut în Amasia din Pont (Asia Mică), mare istoric și geograf elen, ne dă întinderea așezărilor trace: Istros (Dunărea) la sud, munții cu Pădurea Hercynie (Podișul Boemiei) la vest, iar la nord consideră Carpații Nordici, în paralel cu Istros de la masivul Pădurea Hercyne până la Tyras, care constituie hotarul spre răsărit, împreună cu Pontul (Marea Neagră). Mai arată el că Istros se varsă în Pont și regiunea de la gurile lui este locuită de Geți. 2)

Istoricul grec Strabon a lăsat istoriei că marele rege geto-dac Burebista a realizat unificarea triburilor trace din Dacia și datorită izbânzilor sale militare, el a creat în jurul anului 8 î.e.n. un mare regat, ale cărui hotare se întindeau spre vest până la Podișul Boemiei, spre nord până în Carpații Păduroși, spre răsărit până la Nistru și Marea Neagră, iar spre sud până în Dobrogea și Balcani. 3) Dintr-o inscripție grecească din Dionisopolis (Balciul de azi) vedem că Burebista este numit «cel dintâi și cel mai puternic rege dintre toți regii care au domnit peste Tracia».

Toponimice trace ne arată până azi aria stăpânirii acestui mare rege. Vom reda câteva exemple.

Băcăeni, așezare pe râul Vedea, azi în Alexandria, pe valul de apărare spre sud construit de Constantin cel Mare, purtând numele domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica de la anul 1835, provine de la radicalul *bogh*, indoeuropean, *pârâu*, *apă curgătoare*, se găsește pentru același nume pentru râul *Bac*, pe drumul dintre Iași - Chișinău, după trecerea peste Porata (trac, menționat de Herodot în cartea IV. 48 și 49), Pyratos la Elini pentru râul Prut. 4)

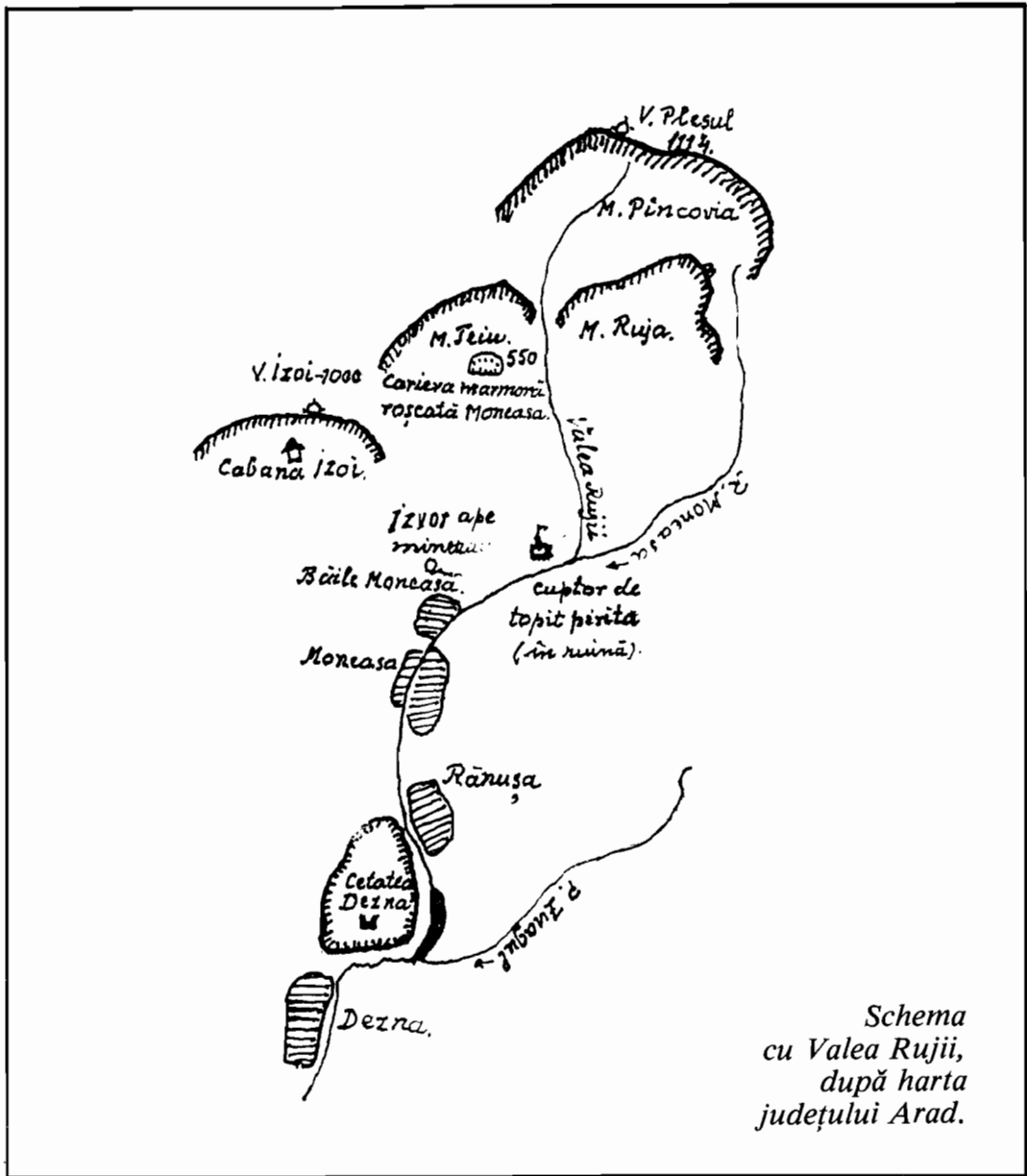
Vitânești își trage numele de la radicalul indoeuropean *vei*, *ui-t*, care nu are pe «v», înlocuit de «u».

A trecut în limba latină sub denumirea de *vitis*, *-is* = *vița de vie*, *butuc de viță de vie* cu nume de la străbunii Traci. În limba germană se traduce în *Rebe* - viță de vie și ar însemna *câmp cu viță de vie* = *Vitânești*. 5)

Balta Suhaia, în care se varsă Călmățuiul la nord de Zimnikos, azi Zimnicea și Balta Lungă, vechi sat la vest de bătrânul Crângeni, își are

corespunzător aşezarea veche de la Bălţi de la răsărit de Prut. Toponimicul *Balta*, ca apă stătătoare, este considerat de prof. G. Mihăilă cuvânt autohton de origine traco-dacă, după *Dicţionarul lui Julius Pokorny*. 6)

Valea Rujii, care izvorăşte din Munţii Pâncota cu marmură roşie, roşcată, din Ţara Zarandului, ce i-a dat această denumire de roşcată, din tim-

Schemă cu regiunea Văii Rujii din Ţara Zarandului, după harta anexă la lucrarea Munţii Codru de Bleahu, din colecţia «Munţii noştri».

puri imemorabile, își găsește același nume în vechea Galie, Franța de azi, în *rouge* = roșii; *Rouge et noir*, în romanul lui Sthendal. Își are etimonul indoeuropean *Krui*, *krus* = pământ roșu, roșu ca sângele, crud, sânge. 7)

Ruș, azi Roșiori de Vede, fost centru de trib trac pe Vede, are același etimon *krus*, unde recent s-a descoperit o cetate geto-dacă lângă castrul roman.

Cârligați, vechi sat al lui Mihai Viteazul, pe valul de apărare, spre sud, al lui Constantin cel Mare, provenind de la indoeuropeanul *cârlig*, cu înțeles de cârlig de agățat la vatră, de prins pește, de scos apă cu găleata din gropan etc. Își are corespondent în vechea Galie - Franța, cu aceeași denumire de *carlingue*. O arie destul de întinsă spre vest.

Măgura, înălțime mică, s-a născut din forma rotundă ce s-a înălțat prin depunerea cenușii sau înhumării osemintelor la străbunii Traci. Provine de la indoeuropeanul *mandură*, *mandră* 8) = stână, staul de vite; denumire traco-romană pentru circa 3.000 de măguri, după cum apreciază Ion I. Rusu în *Limba Traco-Dacilor*, răspândite pe întreg cuprinsul dintre Pădurea Hercynice și Tyras, vădind ocupația de creșterea vitelor a străbunilor Traci, pe lângă cultivarea cerealelor, a meiului, inului și cănepei, necesare vieții omului din vechi timpuri.

Ion Conea, profesor de Geografie la Universitatea din București, într-un studiu nepublicat asocia vechiul cântec: «Sus la deal la mandră/ Te primește câinii landră» 9) pentru a învedera denumirea veche de mandră pentru stână de oi, moștenită din generație în generație în popor.

Arătăm, de asemenea, mențiunea *Măgurei Băseștiului*, într-un hrisov al lui Neagoe Basarab din 1512 pentru hotărnicia moșiei Comanca, situată la circa 1 km. nord-est de vechiul sat *Băsești* = așezare a tribului trac *Besi* în Câmpia Dunării, pe râul Călmățui.

C.Mihăilă relevă răspândirea pe întreaga arie a țării lui Burebista a unor denumiri autohtone frecvente în viața populației, ca: cioară, brânză, balaur, șopârlă, brad, copac, curpen, barză, mal, mînz, moașă - în sens de bunică, moș - bunic, murg, mare, stână, viezure, având origine tracă, moștenite în viața de toate zilele 10), pe lângă multe altele, apreciate până la 72 în mod cert.

Apele mari din Dacia lui Burebista și Decebal și-au păstrat numele tragic de-a lungul veacurilor: Aluta - Oltul, Marisos - Mureșul izvorăsc ca doi frați gemeni din Munții Hășmaș - cota 1783. După ce curg spre vest, udând Podișul Transilvan, Mureșul se varsă în Tisa, iar Oltul trece Carpații prin Pontus Stenarum (Turnul Roșu) și se varsă în Dunăre, lângă cetatea Turris a lui Constantin cel Mare. Ordensos - Argeșul, menționat de Herodot, izvorăște din Carpații Făgărașului și se varsă în Dunăre lângă cetatea Daphne.

Cioara, pasăre neagră și urâtă, cu croncănit gălăgios, a dat numele ei la nenumărate măguri, dealuri și sate. Astfel, așezarea *Cioara* de la nord-vest de Zimnicea este dăruită mănăstirii Cutlumuș de la Muntele Athos de Laiotă Basarab, prin hrisovul din 1475, alături de alte sate și moșii, bălți și munți.

LE DANUBE, BERCEAU DE LA CIVILISATION DE L'EUROPE CENTRALE ET DU SUD-EST

de E. Condurachi

Suite du no. 143

C'est pourquoi, si l'on veut expliquer la présence d'un nom comme celui du Strymon dans la *Théogonie* - nom inconnu dans les poèmes homériques - il convient d'accepter l'idée qu'il n'a pu être transmis aux Grecs que par le truchement de la zone de contact entre les deux mondes grec et thrace, représenté par la Chalcidique. A l'est du Strymon, la région côtière était habitée par les Pières, dont le nom rappelle Piéria et le massif Piéros de Macédoine. Leur pays était voisin avec le Pangée riche en or et les Pières exploitaient les minerais, tout comme les Edoniens et les Odomantes (40). Une place très importante dans ce secteur était occupée par les Bisaltes, qui par l'effet de très anciens contacts avec les Grecs, étaient également désignés comme une populations «parlant deux langues». Ils exploitaient les filons métallifères du massif Dysoron, activité qu'ils développaient déjà depuis la plus haute Antiquité et à laquelle devait mettre fin seulement la conquête du pays par le roi macédonien Alexandre V (41). Enfin, il y a aussi quelques indices suggérant la présence des Thraces en Grèce: Térée, fils d'Arès, apparaît comme roi de Daulis en Phocide et selon la légende sa tombe se trouvait à Mégare (42). Donc, la voie par laquelle le nom du Strymon a pu pénétrer dans l'univers d'Hésiode n'est pas si difficile à reconnaître en fin de compte.

Un problème de beaucoup plus ardu est celui de préciser comment le nom thrace du Danube a-t-il pu parvenir jusqu'à Hésiode en dépit de la distance considérable entre les bords de l'Egée et les régions danubiennes. Il est impensable qu'Hésiode, dont la vie entière s'est passée dans une région qui même plus tard se situera à l'écart du grand processus de colonisation hellénique, ait pu apprendre le nom de l'Istros à travers les récits fantastiques des téméraires qui s'étaient aventurés à affronter, au-delà des Détroits, les orages de la «Mer inhospitalière». L'hypothèse la plus plausible en ce sens reste donc que les tribus thraces de la Péninsule balkaniques devaient également connaître la «Grande Rivière» - son nom thrace, légèrement hellénisé, dut sans doute devenir une notion courante de l'horizon géographique grec à une époque précédant la colonisation du Pont Euxin.

Pour ce qui est la délimitation de l'horizon géographique grec après Homère, nous n'en sommes pas encore au bout de nos suppositions. Mais si Hésiode commence son énumération des «fleuves tourbillonnants» enfantés par Thétys en mentionnant le Nil et la finit avec l'Istros, le fait ne semble pas pur hasard. Aujourd'hui il est généralement connu que la géographie archaïque grecque s'est cristallisée dans sa forme définitive au VIe siècle av.n.è. notamment à Milet. Tout un siècle avait permis l'accumulation dans cette métropole de la plupart des colonies grecques du Pont Euxin de bon nombre d'informations concernant d'une part l'Asie Mineure, à la limite de laquelle vivait le monde ionien, et d'autre part l'Europe (notion géographique dont l'évolution serait digne d'une étude spéciale), avec un regard tout particulier dans le cadre de cette Europe pour la zone balkano-danubienne.

A ne point oublier à ce propos que vers les années 550 av.n.è., le deuxième grand philosophe de l'école ionienne, Anaximandre, devait donner une brillante synthèse de tout ce que Milet savait à l'époque archaïque au sujet de l'oikouménè, le monde connu. Et c'est toujours Anaximandre qui devait donner, le premier, la carte géographique de cette oikouménè, (43) dont la connaissance sera ensuite enrichie et précisée grâce à la contribution de toute une série d'historiens et géographes grecs, dont le plus brillant fut sans doute Hécatée de Milet. Malheureusement, l'oeuvre géographico-historique de celui-ci, intitulée *Periodos*, s'est perdue, sauf les quelques fragments conservés par le *Dictionnaire* d'Etienne de Byzance, d'un intérêt tout-à-fait exceptionnel. A propos du Bas-Danube, sont mentionnés les noms des Chrobyses et des Tryses qui habitaient au sud de l'Istros, ainsi que le nom de la cité grecque d'Orgamé (44) -forme initiale du nom d'une ville Argamum, attestée à l'époque romaine. Grâce à Procope (45), cette ville s'est trouvée localisée en Dobroudja, au nord d'Histria, à Capul Dolojman, faisant l'objet d'une exploration archéologique méthodique.

C'est de ces géographes et historiens grecs qu'Hérodote tire quantité de renseignements relatifs aux peuples balkano-danubiens et à leur histoire pendant une époque antérieure aux guerres médiques. Mais son intérêt pour les Scythes et les Thraces, engagés à un certain moment dans le trame historique du royaume des Perses, s'arrête au Danube. Au-delà du fleuve, dit-il «la contrée ... s'avère déserte et d'une étendue infinie» (46). Cet horizon géographique limité n'était pourtant pas fortuit. En effet, comme on le sait, la géographie grecque archaïque concevait la terre de la forme d'une coupe renversée, aux bords cernés de deux grands fleuves limitant l'oikouménè: le Nil

et l'Istros (47). C'était la conception d'Hérodote, conception largement répandue sans doute puisque l'univers poétique de l'époque la connaissait également. Pour Pindare, le plus grand poète lyrique de Thèbes, le Nil et l'Istros, appareillés comme deux tropiques, délimitaient le monde connu au sud et au nord (48). Au cours des siècles, l'idée de ces deux limites devait se propager, car on la retrouve chez Aristote, dont l'oeuvre mentionne maintes fois l'Istros (49); on la retrouve dans le Périple attribué à Scylax de Cariande et (50), enfin, dans les *Argonautiques* d'Apollonius de Rhodes, qui en contant le récit merveilleux des aventures de Jason et de ses compagnons évoque la baie la plus reculée de la Mer ionienne, sise juste à l'endroit où l'Istros «passant au-delà du col de la terre» se dirige vers le soleil levant (51).

Que l'Istros marque les confins de la terre dans la géographie grecque archaïque peut n'avoir rien d'étonnant. Mais l'idée, déjà cristallisée dans la *Théogonie* d'Hésiode, des deux grands fleuves - le Nil et l'Istros - délimitant la terre, idée reprise à son compte par Anaximandre de Milet, en tant qu'élément fondamental de la vision géographique du monde grec tout entier, semble être devenue courante à l'époque post-homérique. Il s'en suit que cette conception était déjà née - bien que dans des circonstances difficiles à préciser - avant le processus d'accumulation des renseignements nouveaux apportés par le processus de colonisation. C'est justement ce qui nous incite à penser, comme nous venons de le dire ci-dessus, que ce ne fut pas par pur hasard que le poète béotien ait mentionné les deux fleuves en question. Il est significatif que l'Océan mythique qui baignait les confins de la terre s'enrichissait avant tout des eaux du Nil et de l'Istros. Ceci tendrait à prouver que la conception ionienne en ce qui concernait la forme et les limites de la terre - à part les quelques détails d'ordre géographique ou mythique relevant de la période de formation du peuple grec et des tribus thraces - conception qui nous est parvenue seulement à travers l'oeuvre des géographes et philosophes du VIe siècle av.n.è., aura repris à son compte certaines idées remontant à l'époque post-homérique.

Il y a, en outre, une autre question d'ordre général, à savoir celle du dédoublement du nom donné dans l'Antiquité au Danube. En effet, comme on le sait, en dehors du nom d'*Istros*, dont nous venons d'évoquer l'origine, les textes antiques utilisent aussi le nom de *Danubis*, devenu par la suite *Danubius*. Le premier à s'être rendu compte de la longueur considérable du Danube est Hérodote, qui écrit: «Le Nil... part de la même distance que l'Istros. Ce dernier fleuve prend source au pays des Celtes, près de la cité de Pyréné, et

coule coupant l'Europe par son milieu... L'Istros finit par se jeter dans la mer, dans le Pont Euxin - après avoir traversé toute l'Europe - là où se dresse Istros, la colonie des Milésiens» (52).

Or, il est parfaitement vraisemblable que cette information Hérodote l'ait recueillie chez ses prédécesseurs (chez Hécate de Milet en tout premier lieu), en même temps que sa conception des limites du monde connu, dont il a été déjà question plus haut. En effet, la littérature grecque antérieure à Hérodote comporte quantité d'allusions assez claires aux contrées éloignées des sources de l'Istros. «L'Istros des Hyperboréens descend des monts de Ripaion» affirmait déjà Eschylle (53). Selon la tradition antique, semblent avoir occupé l'espace compris entre l'Oural et la Bretagne. Et le fragment cité comporte les anciennes informations d'Hécatee relatives aux sources de l'Istros, situées dans le pays des Celtes hyperboréens. Du temps de Pindare, cette idée avait encore cours, puisque le poète évoque «les sources ombreuses de l'Istros» (54). L'explication suivante sera ajoutée par les scolies de l'oeuvre du grand Béotien (sans doute rédigées à une époque ultérieure): «Le fleuve Istros traverse les pays de bien de peuples d'Europe; il prend ses sources dans le pays des Hyperboréens. A présent, il s'appelle Danubis. Le poète qualifie ses sources d'ombreuses soit parce qu'elles sont profondes, soit parce que ombragées de la végétation des oliviers qui les entourent» (55). Peu de temps auparavant, Aristote s'était arrêté par deux fois à cette question des sources de l'istros. D'abord dans sa *Météorologie*, où il affirme que l'Istros prend source dans les monts Pyrénées et se jette dans le Pont Euxin (56) (ses renseignements, dans cette première version, ayant la même origine que ceux d'Hérodote). Mais, dans son ouvrage des *Histoires merveilleuses*, donne une autre version, celle généralement acceptée à l'époque hellénistique: «On dit que l'Istros prend ses sources dans la Forêt Hercynienne, qu'il se sépare en deux et qu'une partie va se jeter dans le Pont et l'autre dans l'Adriatique» (57). Cette seconde version d'Aristote est bien plus proche de la vérité, les sources hercyniennes de l'Istros étant une information que César retiendra lui aussi plus tard. Toutefois, cette version comporte la grave erreur - également commise du reste par Apollonius de Rhodes (58), Strabon (59) et Pline l'Ancien (60) - concernant le soi-disant bras danubien qui se jetait dans l'Adriatique. Fort probablement, c'était là une confusion née d'un rapprochement entre le nom d'Istros et celui de la province d'Istrie, qui se situait au nord de l'Adriatique. En tout cas, le nom d'Ister ou Istros était donné par les géographes grecs surtout au cours inférieur du fleuve, alors que son cours supérieur et moyen était connu notamment sous le nom de

Danubis-Danubius. Selon certains, ce serait là un nom d'origine celtique, alors que d'autres auteurs le considèrent, sans l'ombre d'un doute, dacique (61).

Ce sera César (62) qui nommera tout d'abord le Danubius, en situant la Sylve Hercynia le long de ses bords: *recta fluminis Danuviis regione*, à partir du Rhin et jusqu'aux confins des terres habitées par les Daces et les Anartes, d'où la forêt tourne à gauche (vers le nord, donc), dans une direction opposée au cours du fleuve: *diversis ab flumine regionibus*. Il serait intéressant de savoir si César était au courant du fait que les noms de Danubius et d'Hister désignaient le même fleuve. Le nom du Danube ne figure dans ses ouvrages que dans cet unique paragraphe, mais rien ne prouve qu'il appelait de ce même nom le cours inférieur du fleuve également.

Un autre écrivain latin donnant ce nom-là pour le cours supérieur du Danube fut Salluste. En effet, si l'on s'en tient aux dires d'Aulu-Gelle, *proxima magnitudine esse Histrum scripsit Sallustius* (63), la forme «Hister» étant sûrement chez lui empruntée avec fidélité de l'auteur qu'il cite, il est clair que Salluste devait connaître les deux noms du fleuve: Hister et Danubius, dont il se servait pour désigner ses cours inférieur et respectivement supérieur. Que le passage en question se rapporte à coup sûr au cours supérieur du fleuve résulte néanmoins du fait que l'auteur lui ajoute la précision *quod Germanorum terras adstringit*, car les Germains habitaient effectivement le pays arrosé par le cours supérieur du Danube. De leur côté, Agrippa et Auguste connaissaient eux aussi les deux noms du Danube, qu'ils employaient pour indiquer dans le premier cas le cours inférieur du fleuve et dans le second cas son cours moyen et supérieur. Ceci se dégage nettement des fragments d'Agrippa transmis par Pline (64), qui donne la distance exacte séparant Byzance des bouches du Danube. En effet, il use chaque fois de l'expression *ab flumine Histrum* et respectivement *ab Histri ostio*. Il s'agit justement de cette contrée que les *Dimensuratio provinciarum* et *Divisio orbis terrarum* (65) (toutes les deux reposant sur la Chorographie d'Agrippa et d'Auguste) désignaient sous le nom de Dacie, le pays dont les limites méridionales étaient tracées par le cours de ce *flumen Hister*.

Dans son *Monumentum Acynarum*(66), Auguste se sert du mot *Danubius* dans la version latine et du mot *Istros* dans l'ensemble des recherches surtout les beaux chapitres de Vl. Dumitrescu (Roumanie) de M. Garašanin, Yougoslavie; dans Cambridge Ancient History III 2; p. 1 et suiv.

NOTES

1. Depuis la parution de deux grandes synthèses sur les civilisations de l'espace Carpatho-Danubien, à savoir: V. Pârvan, *Getica*, Bucarest 1926 et V. Gordon Childe, *The Danube in prehistory*, Oxford 1929, les fouilles et les recherches archéologiques, exécutées dans cette zone dans une période de plus de 50 ans, ont énormément élargi l'horizon historique lié à l'espace danubien. Cette première partie de notre rapport en a tenu compte, cf. pour l'ensemble des recherches surtout les beaux chapitres de Vl. Dumitrescu (Roumanie) de de M. Garašanin, Yougoslavie; dans *Cambridge Ancient History III 2*; p. 1 et suiv.
2. F. Schachermeyr, *Die ältesten Kulturen Griechenlands*, 1955.
2. Apud M. Garašanin, *Preistorija Jugoslavenskih Zemalja* (ci-après PJZ), II, p. 79-84; I. Enrich, *Geographical and Chronological Pattern in East Central Europe, Chronologies in the old world archaeology*, 1965, p. 406 et suiv.
3. Eugen Comşa, SCIV, VII, 1-2, 1956, p. 41-49; Vl. Dumitrescu, SCIV, VII, 1-2, 1956, p. 95-98; *Istoria României*, I, p. 40-42.
4. Pour la culture Vinča, voir: M. Garašanin, CAH III, 1, p. 111-129; idem, PJZ II, p. 144-207; idem, *Praistorija na tlu R.S. Srbije*, I, 1973, p. 61-139.
5. M. Garašanin, *Le Sud-Est européen et l'Europe centrale à l'époque préhistorique*, Rapport au Ve Congrès international d'études sud-est européennes, Belgrade, 11-18 septembre 1984, p. 7 avec les notes respectives (copie ronéo).
6. Vl. Dumitrescu et collab., *Hăbăşeşti*, Bucarest, 1954; Vl. Dumitrescu, PA, XLIX, Prague, 1958, p. 265-296; pour les fouilles de Traian cf. *Materiale*, III, 1956, p. 115-128; V, 1959, p. 189-202; VI, 1959, p. 157-158.
7. Pour l'ensemble du problème, cf. H. Schmidt, *Cucuteni in der oberen Moldau*, Berlin-Leipzig, 1932; I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, p. 36-51; Vl. Dumitrescu, *La civilisation de Cucuteni*, *Berichten v. de rijksdienst voor het ondheldkundig bodem onderzoek*, Amersfoort, 9, 1960, p. 7-48; idem, *Istoria României*, I, p. 60-70.
8. Fouilles de M. Petrescu-Dîmboviţa et collab., SCIV, II, 1, 1951, p. 249-266.
9. *Materiale*, III, 1957, p. 120-127; V, 1959, p. 221-230.
10. M. Garašanin, *Considérations sur la transition du néolithique à l'âge du bronze dans les régions balkaniques centrales*, *Godišnjak-Sarajevo*, XXII, 1983, p. 21-26; pour les questions de périodisation, cf. B. Cović, *ibidem*, p. 9 et suiv.; P. Roman, *ibidem*, p. 115 et suiv.; M. Garašanin, CAH III, 1, p. 136-162.
11. D. Popescu, *Die frühe und mittlere Bronzezeit*, 1944; idem, *Materiale*, II, 1956, pp. 43 et suiv., 103 et suiv., 196-250.
12. M. Garašanin, CAH III, 1, chap. IV, p. 170-175; idem., PJZ, IV, 1983, p. 463-470.
13. A. Hartmann, *Goldsorten des Äneolithikums und des Frühbronzezeit im Donaauraum*, *Balkanica*, I-II, 1976 (1976), colloque Varna, p. 181-191; cf. aussi les remarques de B. Jovanović, *ibidem*, p. 192 et suiv.
14. Cf. pour l'ensemble du problème Vl. Milošević, *Zur Frage der Chronologie der frühen und mittleren Bronzezeit in Ostungarun*, *Actes du Congrès des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Zürich, 1953, p. 258-278; cf. I. Nestor, *Istoria României*, I, p. 90 - 132; pour la culture Tei, cf. Val. Leahu, *Une nouvelle phase dans l'évolution de la civilisation de Tei de l'âge du bronze: la phase Fundeni Doamnei*, in *Cercetări arheologice în Bucureşti*, 1962, p. 339-368; pour la culture Wietemberg, cf. K. Horedt, *Dacia*, NS, IV,

- 1960, p. 107-138; cf. aussi Al. Vulpe, *Dacia*, NS, V, 1961, p. 105-122, etc.
15. D. Berciu *Die Verbicioara Kultur*, *Dacia*, NS, V, 1961, p. 123-161.
 16. D. Berciu et Eugen Comşa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu*, *Materiale*, II, 1956, p. 251 et suiv.
 17. Vl. Dumitrescu, *Necropola de incinerăție din epoca bronzului de la Cîrna*, Bucarest, 1961 (Bibl. Archaeol. IV).
 18. I. Nestor, *Istoria României I*, p. 147 et suiv.
 19. Vl. Dumitrescu, *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități*, Bucarest, 1944, p. 85-86.
 20. D. Berciu et Eugen Comşa, *Materiale*, II, 1956, pp. 320-399, 470-489.
 21. Al. Vulpe, *Sălașul hallstattian de la Novaci*, *Materiale*, VIII, 1962, p. 359-368.
 22. R. Vulpe, *SCIV*, II, 1, 1951, p. 188 et suiv.; III, 1952, p. 200 et suiv.
 23. M. Petrescu-Dîmbovița, *Cimitirul hallstattian de la Stoicani*, *Materiale*, I, 1953, p. 157-211.
 24. D. Berciu, *Descoperirile getice de la Cernavoda (1954) și unele aspecte ale începutului formării culturii Latène geto-dace la Dunărea de Jos*, *Materiale*, IV, 1957, p. 157-211.
 25. C. Preda, *New aspect of early Latène epoch in Dacia discovered at Alexandria*, *Dacia*, NS, III, 1959, p. 179-194.
 26. Al. Vulpe, *Cimitirul din prima epocă a fierului de la Ferigile*, *Materiale*, V, 1959, p. 363-372; idem, *Dacia*, NS, IV, 1960, p. 18; 181-198; etc.
 27. Seb. Morintz, *Dacia*, NS, I, 1953, p. 117-132.
 28. Traduction de Paul Mazon, Hésiode, Paris, Les Belles Lettres, 1928.
 29. Cf. G.I. Katzarov, dans Paully-Wissowa, *RE*, V, A 1936, col. 393 et suiv.
 30. Les ouvrages relatifs à l'origine des hydronymes balkaniques soulignent cette origine thrace, ce nom ayant la même signification que ceux de «Rio Grande» «La Grande Rivière» de nos jours. Egalement thrace d'origine est le nom du Strynom, dont la racine comporte une notion de cours d'eau, rapide, courant, cf. Vl. Georgiev, *Bălgaraka etimologie i onomastika*, Sofia, 1960, p. 25-28; idem, *Introduzione alla storia delle lingue indoeuropee*, Rome, 1966, p. 173 et suiv.
 31. Dans une mémoire présentée le 25 avril 1969 au Colloque international sur le thème de *L'ethnogénèse des peuples balkaniques*.
 32. *Il.*, X, 434, 559.
 33. *Il.*, VI, 130.
 34. *Od.*, IX, 163, 204.
 35. *Il.*, I, 594.
 36. *Il.*, XIII, 577; XXIII, 808; *Od.*, VIII, 39.
 37. Cf. A. Severyns., *Homère et l'Histoire*, *Ant. Glass.* 33, 1964, p. 327; G.S. Kirt, *The Homeric Poems as History*, CAS, II, Cambridge, 1965, p. 25 et suiv.
 38. Cf. M.I. Finley, *The World of Odysseus*, New York, 1965.
 39. Cf. V. Mikov, *Zlatnoto skrovite ot Vălcitrân*, Sofia, 1956, p. 6 et suiv.
 40. Cf. Stynley Casson, *Macedonia, Thrace and Illyria*, Cambridge, 1926, p. 39 et suiv.
 41. Herodote, VIII, 116.
 42. *Il.*, II, 520; Hérodote VIII, 35, 1; Thucydide, II, 29.
 43. Cf. William A. HEIDEL, *The Frame of the Ancient Greek Maps* (Ann. Georg. Soc., research series, 20), New York, 1937, p. 20 et suiv.
 44. *Fr. Gr. Hist.*, I, p. 28, 170-172.
 45. *De Aed.*, IV, II, 20.
 46. V, 9.

47. Cf. J. Oliver Thompson, *History of Ancient Geography*, Cambridge, 1948, p. 47 et suiv.
48. Cf. William A. Heidel, *op. cit.*, p. 20 et suiv.
49. *Ibidem.*, pp. 31 et 34.
50. *Périple*, GGM I, 69.
51. *Argonautica* (éd. H. Fränkel, Oxford, 1961), IV, 282-293 et 309.
52. II, 33.
53. *Tragicorum graecorum fragmenta*, éd. A. Nauk², Leipzig, 1926, fr. 73; cf. Pausanias, RE I, A col. 883-4.
54. *Oeuvres* (éd. A. Puech, Les Belles Lettres), III, 11-17.
55. *Scholia vetera in Pindari carmina*, éd. A.B. Drachmann, Leipzig, 1910, III, 1-27.
56. Ed. J. Bekker, Berlin, 1831, I, 13, 19.
57. *De mirabilibus auscultationibus*, éd., O. Appelt, 1888, 105, 112.
58. Cf. note 51.
59. I, 2, 39.
60. N.H., III, 18, 127; cf. J. Oliver Thompson, *op. cit.*, p. 48.
61. Cf. Brand, dans Pausanias, RE, pour la première hypothèse VI. Georgiev, *op. cit.*, p. 139 et suiv. pour la seconde.
62. *De Bello Gallico*, VI, 25.
63. Apud Aul. Gell., N.A., X, 7, 1.
64. N.H., 45, 78, 81.
65. GGM éd. Riese, VIII et XIV.
66. V, 47.
67. VII, 304.
68. *Ep. ex Ponto* I, 8, 11.
69. Od. IV, 15, 12.
70. V, 25, 4.
71. IV, 56, 7. Beaucoup plus tard, Johannes Lydos (*De magistr.* III, 32) reprendra cette même idée; seulement, il lui arrivera d'intervenir par erreur les noms donnés aux cours supérieur et inférieur, appelant celui-ci le Danube et le premier l'Ister.
72. *Getica*, V, 31.

MILENIUL IMPERIAL AL DACIEI

operă în limba română de Iosif Constantin Drăgan
(Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, 285 pagini)

poate fi comandată la:

EDITRICE NAGARD
20122 Milano - Via Larga 11,

trimițând un cec bancar de 10 dolari USA
sau contravaloarea în altă valută
în care sunt incluse cheltuielile de expediție.

De curând Editura Științifică și Enciclopedică din București a publicat opera «Mileniul imperial al Daciei», partea I-a (106-305 e.n.) de Iosif Constantin Drăgan, în același mare tiraj ca și primul volum al istoriei noastre multimilenare «Noi Tracii».

Întrucât noile «îndrumări» ale organelor conducătoare restrâng spațiul sau opresc recenziile, spre a evita publicitatea, acordăm spațiu recenziilor ce ne parvin, spre a fi cunoscute de cititorii revistei noastre și de cei ce se interesează de istoria veche a neamului românesc.

O nouă lumină: Mileniul imperial al Daciei

de DUMITRU STANCU

După *Noi Tracii*, carte impresionantă ca însemnătate în mai buna cunoaștere și prețuire a istoriei unui popor mare și viteaz ca cel trac, Iosif Constantin Drăgan realizează o sinteză de aceeași valoare și importanță prin *Mileniul imperial al Daciei* (Editura Științifică și Enciclopedică - 1986). Lucrarea se înscrie pe linia ideilor valoroase susținute de către V. Pârvan, N. Iorga, N. Densușianu ș.a. în ce privește poporul român, contribuțiile Traco-Ilirilor și Dacilor la consolidarea Imperiului Roman în perioada sa de înflorire și după aceea. Pentru a înțelege mai bine importanța poporului dac în cadrul imperiului, de la 106 și până în mileniul al II-lea al erei noastre, când Dacia - și alte provincii ca Galia, Hispania, Britania, Retia, Pannonia - obține autonomia, autorul prezintă sintetic o istorie în mișcare și interdependență a Imperiului, pornind în această incursiune de la Cetatea Romei până la căderea Imperiului Roman Occidental și a Cetății Eterne (476 e.n.).

Iosif Constantin Drăgan are o viziune unitară asupra istoriei Tracilor, pe care o înscrie în contextul politico-economic, spiritual și etnografic ce definește aria și întinderea stăpânirii acestui mare popor din Moravia și Panonia până-n Balcani și până la Nipru.

Cartea de față cucerește cu argumente în concordanță cu adevărul istoric în sprijinul teoriei continuității daco-romane după anul 271, nu numai a populației, ci și a unei stări de spirit ce, prin transmisiuni seculare, leagă ideea continuității poporului român de ideea Daciei imperiale. acea Dacie care, timp de peste un mileniu, a făcut parte din Imperiul Roman și care, în momentul autonomiei, continuă să existe sub «pecetea Romei», atât prin rolul jucat de împărații traco-daci ori iliri, cât și prin instituțiile Statului și spiritualitatea poporului daco-roman, iar apoi însemnând în conștiința poporului român un simbol al legăturilor spirituale, a apartenenței la Imperiu. Se știe că Menumorut, în momentul năvălirilor din Transilvania, fiind întrebat sub a cărui protecție se află teritoriul dintre Dunăre și Carpați, a răspuns barbarilor că acest teritoriu și locuitorii lui sunt apărați de împăratul de la Constantinopol. Însemnele imperiale figurează pe mormintele lui Ștefan cel Mare și ale altor voievozi români, cu toate că, după căderea Imperiului Roman Occidental, ideea apartenenței la Imperiu este legată de Imperiul Bizantin, atât în plan spiritual, cât și politic.

În anul 514, anterior erei noastre, Darius al lui Histaspe, rege al regilor din Persia, întâmpină opoziția traco-geto-dacă. La anul 300, anterior erei noastre, Dromichete îl înfrânge pe Lisimach, rege al Macedoniei. La anul 229 î.e.n., Statul dac îl are ca rege pe Oroles, ca să nu mai vorbim de Imperiul lui Burebista, ori de Statul dac centralizat al lui Decebal, care, după anul 106 e.n., devine, parțial, prin noul statut politico-juridic, parte integrantă a Imperiului Roman. O mare parte a populației dace rămâne însă în afara limesurilor romane, acei Carpi sau Daci liberi, locuitori ai Nordului Moldovei, cât și Dacii mari din Maramureș, partea de nord a Panoniei fiind, de asemenea, locuită, în mare proporție, de Daci încă de pe vremea lui Burebista. Toți aceștia au pricinuit mari dificultăți chiar împăraților romani de origine dacă și nu au putut fi supuși niciodată.

Transferarea tezaurului lui Decebal dă un impuls Imperiului, redresează moneda romană și face posibilă campania lui Traian în orient, până la Golful Persic. Din același tezaur, ce însuma 25 de miliarde de dolari, la cotațiunea din 1980, a fost construită Columna lui Traian. Nu mai punem la socoteală cele cinci sute de mii de prizonieri, numeroase turme de animale și valorile însumate în arme (după cum spune Criton, medicul personal al lui Traian). Mulți dintre bărbații daci au fost încorporați în legiunile romane, mulți s-au amestecat cu populația Imperiului și a Romei. În Persia au participat unități de elită ale Dacilor la războiul dus de Traian. În Britania aflăm alte unități ale Dacilor, care, prin veteranii rămași ulterior acolo, au transmis limbii engleze cuvinte din limba dacă.

Provincia Dacia a constituit un mare rezervor de resurse materiale și umane pentru Imperiu. Prin calitățile lor deosebite, Dacii, Tracii ori Traco-Ilirii și-au adus o remarcabilă contribuție la consolidarea Imperiului Roman. Când același Imperiu a început să se clatine, prin împărații-soldați cu însușiri militare excepționale, ce au preluat comanda legiunilor și apoi a Imperiului, au devenit conducători ai lumii romane și, implicit, purtători ai ideii de roma-

nitare. Din 77 de împărați ai Imperiului Roman (cu fiii asociați la putere, peste 80), 41 au fost de origine daco-traco-iliră. Cele peste 40 de provincii ale Imperiului aveau administrații specifice, religia ori religiile fiecărei provincii erau respectate, iar Roma reprezenta pentru toate un fel de «Societate a Națiunilor Unite». Din oceanul de popoare diferite, care și-au adus contribuția la stabilitatea Imperiului, în condițiile în care centrul puterii devine corupt prin opulență și instabil, în mod firesc este înlocuit cu elemente călitate în lupte pe câmpurile de bătălie, cu calități morale deosebite sau cu forțe noi din provincii. Tracii, prin însușirile lor militare, prin etica și filosofia proprie, au ajuns să preia comanda legiunilor și mai apoi pe cea a Imperiului, într-o proporție așa de mare încât nu ne mai surprinde astăzi că Dacii, desprinși din același trunchi, aveau aceleași însușiri. Cu toate că n-au fost uniți întotdeauna, Tracii au urmat aceleași legi morale și spirituale; fiind totodată buni organizatori și războinici, ei au ajuns conducători ai lumii civilizate romane, dându-i numeroase personalități, începând cu Maximinus Thrax și până la împărații Decius și Galerius, ambii de origine dacă.

La data integrării sale în Imperiu (106 e.n.), provincia Dacia primește titlul și dreptul de *coloniae*. În fapt acest drept era atribuit unor așezări urbane italice, conform dreptului italic. Prin această politică Traian deschidea calea ridicării unor oameni dotați cu calități deosebite, din anumite provincii, spre funcțiile înalte ale Imperiului, el însuși nefiind de origine italică. Transilvania era «inima Dăciei», Banatul și Oltenia aveau importanță strategică deosebită prin imediata apropiere cu Dunărea, limesul natural roman. Crișana și Moldova de Sud până dincolo de Prut spre Nistru erau străbătute de renumitul val de pământ purtând numele lui Traian, toate aceste regiuni fiind incluse în provincia Moesia Inferior, care, împreună cu Scythia Minor, unde se ridică Tropaeum Traiani, făceau parte integrantă din Imperiu. Maramureșul (cu Dacii mari), Nordul Moldovei (cu Carpii ori Dacii liberi) până dincolo de Nistru și Nordul Panoniei (cu aceiași Daci liberi) rămân în afara Imperiului. Aproape două treimi din teritoriul Statului lui Decebal sunt încorporate în Imperiul Roman. Dezvoltarea economică a Dăciei din această perioadă se explică și prin pacea pe care o asigură Traian, prin concentrarea de forțe militare pe întreg teritoriul amintit. Se construiesc noi drumuri, provincia beneficiază, am putea spune azi, de un program de urbanizare. Traian intră în conștiința Dacilor nu ca un cuceritor, ci ca un întemeietor și reformator. Numele lui este preluat de legende, de poezia populară și intră în conștiința poporului român ca «Troian», întemeietorul, deschizătorul «Mileniului imperial al Dăciei». În timpul său, provincia este numită *Dacia Felix*.

Această primă perioadă din «mileniul imperial» al Dacilor este denumită sintetic de către J. C. Drăgan *intra fines*, ce continuă timp de 160 de ani de «completă și rapidă romanizare», proces început încă de pe vremea regilor daci.

Mileniul imperial al Dăciei se constituie ca o succesiune de medalioane închinată împăraților romani, demonstrând cu noi argumente adevăruri istorice, unele ignorate până nu de mult, altele prezentate în lumină defavorabilă

de istoriografia contemporană. Medalioanele împăraților romani sunt împletite armonios cu datele istorice și descrierea situației economico-politice a celor peste 40 de provincii imperiale, întregind imaginea rolului jucat de către neamurile traco-dace și ilire în cadrul Imperiului. Viziunea asupra istoriei în această carte este de natură unitară, tratând datele istorice și interpretându-le în interdependența lor. Rolul împăraților traco-daci este subliniat în ce privește restabilirea unității și autorității Imperiului. Astfel, Maximinus Thrax este privit ca un reformator. Decius și Galerius, de origine dacă, iar mai apoi Dioclețian-IIiril instituie un nou stil de guvernare. Claudius al II-lea Goticul, Aurelian, Tacitus și Probus restituie autoritatea Imperiului.

Începând cu anul 271 e.n., conducerea politică și administrativă a Daciei este preluată de către Carpi, în calitate de *foederati* ai Romei, acest statut însemnând, în concepția politică imperială, perpetuarea stăpânirii Imperiului asupra Daciei și nicidecum o abandonare a provinciei. Aurelian a lăsat, în cetăți fortificate, pe un mal și altul al Dunării, destule garnizoane și, așa cum locuitorii Britaniei nu au părăsit insula când funcționarii administrației romane au părăsit-o, nici populația Daciei, formată din agricultori și păstori, nu a părăsit țara, ci a rămas locului, așa cum la anul 106 e.n. Dacii nu au părăsit vetrele strămoșești. Pământul însemna, pentru Daco-Romani, moștenire prețioasă. Moșie, în limba tracă, însemna pământul moștenit de la un moș, iar, prin extindere, «moșia cea mare» capătă semnificația de țară.

Lucrarea de față are și meritul de a sublinia acest aspect în toate detaliile. Dacia se numără printre primele provincii creștine. Traco-Dacii au fost creștinați încă din vremea apostolilor, dând noii religii martiri și sfinți, papi ori episcopi. Menționăm pe teologul filosof Ioan Cassian de la Constanța (360-435), discipol al lui Ioan Gură de Aur, pe Dionisie Românul, mare cărturar și doctrinar al Bisericii în secolul al VI-lea, creator al «erei noastre» (A.D.), la anul 526, pe papa Conon Angelicus, fiul unui ofițer trac. Creștinismul este privit sub două aspecte. În prima fază, subminează Imperiul Roman și declanșează cele mai mari persecuții din partea împăraților de origine dacă Decius și Galerius. Noua sectă, devenind o forță prin organizarea clandestină și disciplină, este temută de către Imperiul secolului III. În a doua fază, a concilierii, creștinismul este recunoscut de către Constantin cel Mare, preluând spre sfârșitul secolului IV ideea imperială și încercând să realizeze unitatea lumii occidentale, după căderea Imperiului Roman de Apus.

Mileniul imperial al Daciei prezintă formarea poporului român ca pe o sinteză, romanizarea fiind un proces natural, întrucât civilizația romană se altoiește - dacă se poate spune așa - pe civilizația Daco-Tracilor, conservând însă «prototipuri, mituri, tradiții, elemente de limbă, structuri filosofice etc., iar pe de altă parte a dat naștere unei expresii de profundă originalitate». (p. 245).

Totodată, *Mileniul imperial al Daciei* aruncă o nouă lumină asupra a două momente ce ne interesează pe noi, Români, în cel mai înalt grad: integrarea Daciei în Imperiul Roman (106 e.n.) și situația Daciei autonome după 271 e.n.

IANCU DE HUNEDOARA NEMURITOR EROU AL CREȘTINĂȚII

de IONEL CIONCHIN

«Bărbat îndrăzneț și însuflețit,
asemănător în războaie
lui Achile și Hector»
Ducas

Se împlinesc 530 de ani de când s-a stins din viață Iancu de Hunedoara, învingătorul de la Belgrad, care l-a îngenunchiat pe trufașul cuceritor al Constantinopolului, Mahomed al II-lea. Iancu de Hunedoara, «lumina lumii», a fost unul dintre Românii care s-au ridicat din cnezimea hațegană, ajungând marcantă personalitate a evului mediu, în Centrul Europei. Organizator de țară, ctitor de cetăți, apărător al creștinătății și-a pus brațul și avuția în slujba luptei antiotomane.

Dintre ctitoriile lui Iancu, cea mai reprezentativă a fost și rămâne Castelul de la Hunedoara, puternică construcție defensivă, înrudită cu castelele de pe Valea Loirei. Așezat la poalele dealului Sânpetru, între văile Cernei hunedorene și Zlaștiului, dominând drumurile vechi din Hațeg, cetatea are adânci urme în istorie. «Fragmentele ceramice - foarte multe -, adunate și triate, pot povesti despre așezările care s-au succedat aci din epoca bronzului, din a doua epocă a fierului, din vremea când trăiau pe aceste meleaguri Dacii, din epoca Romanilor, din întunecata vreme a migrației popoarelor, ca și din evul mediu timpuriu». (Oliver Velescu, *Castelul de la Hunedoara*, Ed. Meridiane, București 1968, p. 5).

Oare cum s-a numit această așezare în antichitate?

Unii cercetători au considerat toponimul, sub forma de *Hunyad*, de origine maghiară. Dar se poate explica el în această limbă?

Amintim că și cetatea *Huedin* din județul Cluj a fost cunoscută în documentele medievale și sub forma de *Hunyad*. Cele două toponime să-și aibă originea în latinul *cuneus* sau într-un cuvânt geto-dac asemănător?

Originea toponimului trebuie căutată în urmele materiale, în ceramica și cenușa dacică, pentru că Hunedoara este mărturia veșniciei, a continuității, a permanenței celor viteji, a Geto-Dacilor și a urmașilor lor direcți, Românii.

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Aurel Stoicanu, <i>Contribuția Dacilor la formarea poporului roman</i>	1
Ion N. Mailat, <i>Toponimice trace în țara marelui rege geto-dac Burebista</i>	8
E. Condurachi, <i>Le Danube, berceau de la civilisation de l'Europe Centrale et du Sud-Est</i>	11
Dumitru Stancu, <i>O nouă lumină: Mileniul imperial al Daciei</i>	19
Ionel Cionchin, <i>Iancu de Hunedoara, nemuritor erou al creștinătății</i>	23

NOI TRACII
Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)